

БАЛЕТ XVII – XVIII СТОЛІТТЯ: ВИДАТНІ МАЙСТРИ І ВИРАЖАЛЬНІ ЗАСОБИ

У статті здійснено аналіз балету бароко, класицизму, сентименталізму XVII – XVIII століть. Автор визначає видатних балетмейстерів, а також аналізує балетне мистецтво і танцювальну техніку.

Ключові слова: хореографія, балет, танець, бароко, класицизм, класика, сентименталізм, новий час, балет просвітництва, дієвий балет, балетмейстер.

Sharykov D. XVII-XVIIIth Century Ballet: Outstanding Masters and Expressive Means. The article analyses the ballet of Baroque, Classicism, Sentimentalism through the XVII – XVIIIth centuries. The author defines the prominent ballet-masters, and carries out the analyses of ballet art and dance technique.

Key words: choreography, ballet, dance, Baroque, Classicism, classics, Sentimentalism, new time, ballet education, ballet d'action, the choreographer.

Шариков Д. Балет XVII – XVIII века: выдающиеся мастера и выразительные средства. В статье осуществлен анализ балета барокко, классицизма, сентиментализма XVII – XVIII веков. Автор определяет выдающихся балетмейстеров, а также анализирует балетное искусство и танцевальную технику.

Ключевые слова: хореография, балет, танец, барокко, классицизм, классика, сентиментализм, новое время, балет просвещения, действенный балет, балетмейстер.

Постановка проблеми, аналіз досліджень. Проблема, якій присвячене дослідження, є цікавою тим, що вперше у вітчизняному мистецтвознавстві аналізуються жанрово-стилістичні й формально-технічні особливості балету бароко, класицизму та сентименталізму. Дослідженнями хореографії нового часу займалися Ю. Бахрушин, Л. Блок, М. Гваттерини, Ю. Григорович, В. Красовська, С. Худеков, А. Сміт, Д. Шариков.

Мета статті полягає у визначенні особливостей балету бароко, класицизму, сентименталізму XVII–XVIII століть: проаналізувати діяльність майстрів танцю XVII–XVIII століть; схарактеризувати особливості балету і танцювальну техніку.

Виклад основного матеріалу. Бароковий танець і балет був придворно-аристократичним і мав такі жанри: балети-маскаради 1610

– 1630 pp.; мелодраматичні балети 1610 – 1630 pp.; ballet-entrée 1610 – 1640 pp. (балет-виходів); comédie-ballet 1660 – 1690 pp. (балет-комедія); ballet-pastorale 1700 – 1770 pp. (балет-пастораль); ballet-opera 1670 – 1770 pp. (балет-опера) [5, 81].

Балети-маскаради – жанр, який поєднував комічну і шляхетну словесну декламацію з танцями, дивовижні, казкові та екзотичні костюми. «Маскарад Сен-Жерменського ярмарку» (1606).

Мелодраматичні балети – жанр, який за змістом мав міфологічний, лицарський чи фантастичний сюжет; поєднував танцювальні епізоди із вокальними аріями; «Балет аргонавтів» (1614), «Божевілля Роланда» (1618).

Ballet-entrée – жанр, у якому важливим був розкішний, ефектний і шляхетний танцювальний вихід-марш під декламацію. Музика йшла фоном і підкреслювала велич танцівника в «Королівському нічному балеті» (1653), у якому брав участь молодий король Франції Луї XIV Бурбон [2, 91].

Комедія-балет – театральний жанр, що поєднував діалог, танець і пантоміму, музично-інструментальне, іноді вокальне, а також художнє оформлення – декорації та костюми. Його творцями були драматург Жан-Батист Мольєр, композитор Жан-Батист Люлі, балетмейстер П'єр Бошан і декоратор Карл Вігарані. Це комедії-балети: «Докучні» (1661), «Шлюб за неволею» (1664), «Принцеса Еллінська» (1664), «Любов-цілителька» (1665), «Комічна пастораль» (1667), «Жорж Данден» (1668), «Пан де Пурсоньяк» (1669), «Міщанин у дворянстві» (1670), «Блискучі коханці» (1670), «Психея» (1671), «Удавано хворий» (1673), «Тріумф любові» (1681) [5, 83].

Балет-опера – театрально-музичний жанр, у якому балет був складовою частиною оперного дійства. Танці були розважальним дійством між оперними аріями та хоровим співом: «Галантна Індія» (1740). У 1661 р. за наказом короля в Парижі створюється Королівська академія танцю, яка існувала до 1780 р. Вона виробляла канони танцювальних форм і рухів, створювала методи викладання, систему балетних термінів, принципи й прийоми запису танцю. Завдяки П'єру Бошану та Раулю Фьойє, було створено французьку термінологію й теорію балету. За основу було взято метод італійської школи Чезаре Негрі та форми рухів, поз, положень давньогрецької оркестіки.

Від створення Академії танцю в Парижі бере свій початок *Французька* академічна школа класичного танцю. 1701 року Раулем Фьойє впроваджено термін «Χορευογράφια» – хореографія, мистецтво запису танцю і нотація танцювальних кроків, а також у 1708 році балет остаточно стає

окремим видом пластичного мистецтва, виділившись із музичного театру. Хоча дуже часто поєднувався з оперою [2, 129].

Видатні викладачі танцю, постановники, виконавці балету бароко 1650 – 1760 рр. – це П'єр Бошан, Раулем Фьойє Гійом Пекур, Луї Дюпре, Джон Уївер. Видатні виконавці – Клод Баллон, Мішель Блонді, Луї Дюпре, Гаєтано Вестріс, Рінальдо Фузано, Барберина Компанійні, Марі Комарго, Марі Сале, Франсуаза Прево [5, 91].

Техніка барочного танцю була такою: чоловічий танець переважає над жіночим; віртуозні *pas assemblé*, *pas jeté*, *pas marché*, *pas de bourré*, *pas assemblé*, *pas glissade*, *pas ballonné*, *entrechat quatre*, *roile*, *entrechat trois*, *cabriole*, *tour de force*, *soutenu en tournent*, *tour chaîné*, *pirouettes*, *tour en l'air*. Музика найчастіше була і оформлювальною, і спеціально написаною під конкретні рухи, варіації, танці. В барочному танці остаточно закріплюється французька академічна термінологія.

Класицизм (від лат. *classicus* – зразковий) – напрям у хореографії 1760 – 1810 рр., в основі якого лежить античність: класика, еллінізм, римське мистецтво, а також класика доби італійського Ренесансу. Кредо напряму – розумна закономірність, шляхетність, вираження піднесених моральних ідеалів, сувора організованість, міць і велич, логічний і гармонійний образ, рівновага і симетрія в композиційній побудові. У балеті класицизм виник як протиставлення бароко, його розкішній і масивній репрезентації, домінування танцювальної техніки над ідейно-образним змістом, умовними формами й рухами, які не завжди були змістовні й виразні. Також представники балету класицизму підтримали ідеї Просвітництва. Норми гарного смаку, стриманості та виваженості людини виходили з природи, у якій вбачався зразок гармонії. Тому в балеті почав діяти принцип наслідування природній правдоподібності.

У балеті класицизму зміст балету стає головним. Сюжет найчастіше обирався з античної літератури. Для чіткішого й виражальнішого засобу передачі ідейно-образного змісту представники балетного класицизму впровадили принципи давньоримської сальтації – танцювальної пантоміми, яка почала переважати над професійним танцем. Жести й рухи в балеті були змістовними й обов'язково виражали певну дію і завдання.

Балет класицизму був придворним, де працювали винятково професійні майстри, – баладени й балерини. Художнє оформлення балету спрощується – декорації позбавляються пишності та розкішності, важливим є правдива передача сюжету та змісту при декоруванні сцени балету. У костюмі вже часто використовується давньогрецька туніка, м'які туфлі [5, 92].

Техніка танцю і музика залишається такою ж, як і в барочному балеті. Чоловічий танець переважає над жіночим. Віртуозні *pas* є додатком

до виражальних жестів і рухів танцювальної пантоміми. Також важливою стає роль характерного танцю. Спочатку – як передача виконавцем образу персонажа балету, завдяки виражальним жестам і танцювальній пантомімі. А згодом – при дивертисментних фрагментах стилізованого народного танцю – іспанського, італійського, угорського, східного. Також балет класицизму завдяки збагаченню за рахунок виражального жесту і танцювальної пантоміми, запроваджує нову танцювальну форму – «danse d'action» дійовий танець. Ця форма згодом стане не тільки передачею виражальної змістовності танцю, а також кульмінацією в балетному дійстві при передачі найголовнішого його моменту завдяки використанню *corps de ballet* – ансамблю виконавців [1, 234].

Видатні представники балету класицизму і сентименталізму – Франц Гілфердінг в Австрії, Гаспаро Анджоліні, Сальваторе Вігано в Італії, Жан-Жорж Новерр, Жан Доберваль, Жан Омер у Франції, Шарль Дідло, Іван Вальбрех у Росії.

У 1738 р. в Росії Жаном Батистом Ланде вперше в країні засновано професійну танцювальну школу, «Кадетський корпус», з якого бере початок Академія російського балету імені Агрипіни Ваганової, а також Російська академічна школа класичного танцю, яку в 1785 – 1830 рр. підтримали і підготували багато виконавців Іван Вальбрех і Шарль Дідло.

Сентименталізм (від англ. *sentimental*, фр. *sentiment* – почуття) – напрям в хореографії 1780 – 1830 рр. Панівним у сентименталізмі, на відміну від класицизму, є не розум, а *почуття*. Гарний смак, стриманість і виваженість не суперечать життєвим хвилюванням, почуттям, емоціям, а є такими звичайними, як і все живе в природі. У 1790-х рр. під впливом моди, подібно до античного танцю, жіночий балетний костюм стає здебільшого легким, з'являється безпідборні туфлі. Надалі лише балерини починають найчастіше ставати і довго танцювати на півпальцях, що стало передвісником тацю на пуантах – «danse en pointe» [4, 294].

Техніка залишається такою ж, як в балеті бароко і класицизму. Чоловічий танець за репрезентацією рівномірно розподіляється з жіночим, продовження розвитку та вдосконалення балетної пантоміми і танцю, застосування побутового сільського, а згодом стилізованого народного танцю. В балеті починає репрезентуватися життя звичайних людей з людськими ситуаціями і пристрастями. У балеті використовується легкий побутовий чоловічий і жіночий костюм, у художньому оформленні використовуються природні зображення ландшафту, декор інтер'єру. Балет починає поєднуватись із драмою – балет-комедія, балет-трагедія, а також використовуються складні філософські й міфічні сюжети [3, 131].

Видатні виконавці класицизму та сентименталізму – (1760 – 1830 рр.) – брати П'єр і Максиміліан Гарделі, Женев'єва Гослен, Марі Алар, Марі Гімар, Луї Дюпор, Шарль Дідло, Огюст Вестріс [5, 94].

Висновки. Отже, у період бароко, класицизму, сентименталізму балет остаточно виокремився у самостійний вид мистецтва, поряд з музикою, живописом, архітектурою, літературою, театром. Знаходячись в умовах придворного балету, згодом став професійним і почав підготовлювати професійних танцюристів й балетмейстерів. За часів балету XVII – XVIII століть остаточно вибудувалась концепція побудови балету: літературний, драматичний чи побутовий сюжет, спеціально написана музика, поставлені танці, варіації, художньо оформлено костюми й декорації. У XVII – XVIII століттях засновані французька й російська академічні школи класичного танцю, а також перша професійна науково-педагогічна структура – академія танцю в Парижі. Балет за часів класицизму й сентименталізму утворює виражальні засоби – класичний танець, характерний танець (стилізований народний), а також застосовує танцювальну пантоміму. Техніка танцю значно розвинулась і ускладнилась поряд з танцем ренесансу. З'явилися професійні виконавці – балерини й баладени.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Класики хореографи / [под ред. Борисоглебского М.В.]. – Л., М. : Ленинградский государственный хореографический техникум ; Искусство, 1937. – 358 с.
2. Красовская В. Западноевропейский балетный театр. Очерки истории. От истоков до середины XVIII века / В. Красовская. – М. : Искусство, 1979. – 295 с.
3. Красовская В. Западноевропейский балетный театр. Очерки истории. Эпоха Новерра / В. Красовская. – М. : Искусство, 1981. – 295 с.
4. Красовская В. Западноевропейский балетный театр. Очерки истории. Преромантизм / В. Красовская. – Л. : Искусство, 1983. – 431 с.
5. Шариков Д. Мистецтвознавча наука хореологія як феномен художньої культури. Історія та художня практика хореографічної культури : монографія / Д. Шариков. – К. : КиМУ, 2013. – Ч. II. – 204 с.

Статтю подано до редакції 14.10.2013 р.